

Patrick Lateur

Hoeders van de wijsheid
Griekse filosofen in honderdvijftig epigrammen

Damon

2009

Inhoud

Inleiding

Hoeders van de wijsheid

I - De Zeven Wijzen

1. Zeven Wijzen AG 7.81 – Antipatros van Sidon
2. Zeven Wijzen AG 9.366 – Anonymus
3. Thales van Milete AG 7.83-84 – Anonymi
4. Thales van Milete AG 7.85 – Diogenes Laërtios
5. Solon van Athene AG 7.86 – Anonymus
6. Solon van Athene AG 7.87 – Diogenes Laërtios
7. Solon van Athene AG 9.595b – Anonymus
8. Chilon van Sparta AG 7.88 – Diogenes Laërtios
9. Chilon van Sparta AG 9.596 – Anonymus
10. Pittakos van Mitylene AG 7.89 – Kallimachos
11. Pittakos van Mitylene DL 1.79 – Anonymus
12. Bias van Priëne AG 7.90 – Anonymus
13. Bias van Priëne AG 7.91 – Diogenes Laërtios
14. Anacharsis de Scyth AG 7.92 – Diogenes Laërtios
15. Kleoboulos van Lindos AG 7.618 – Anonymus
16. Kleoboulos van Lindos DL 1.90 – Simonides van Keos
17. Periandros van Korinthe AG 7.619 – Anonymus
18. Periandros van Korinthe AG 7.620 – Diogenes Laërtios

II - De Presocratici

19. Anaximenes van Milete AG 2.50-51 – Christodoros van Koptos
20. Ferekydes van Syros AG 2.351-353 – Christodoros van Koptos
21. Ferekydes van Syros AG 7.93 – Anonymus
22. Ferekydes van Syros DL 1.120-121 – Diogenes Laërtios
23. Pythagoras van Samos AG 2.120a -124 – Christodoros van Koptos
24. Pythagoras van Samos AG 7.119 – Anonymus
25. Pythagoras van Samos AG 7.120 – Xenofanes
26. Pythagoras van Samos AG 7.121 – Diogenes Laërtios
27. Pythagoras van Samos AG 7.122 – Diogenes Laërtios
28. Pythagoras van Samos AG 10.46 – Palladas
29. Pythagoras van Samos AG 16.325 – Julianos, prefect van Egypte
30. Pythagoras van Samos AG 16.326 – Anonymus
31. Pythagoras van Samos DL 8.44 – Diogenes Laërtios
32. Pythagoras van Samos DL 8.45 – Diogenes Laërtios
33. School van Pythagoras AG 14.1 – Metrodoros (?)
34. Filolaos van Kroton AG 7.126 – Diogenes Laërtios
35. Epicharmos van Kos AG 7.125 – Anonymus
36. Eudoxos van Knidos AG 7.744 – Diogenes Laërtios
37. Herakleitos van Efese AG 2.354-356 – Christodoros van Koptos
38. Herakleitos van Efese AG 7.79 – Meleagros
39. Herakleitos van Efese AG 7.127 – Diogenes Laërtios
40. Herakleitos van Efese AG 7.128 – Anonymus
41. Herakleitos van Efese AG 7.479 – Theodoridas
42. Herakleitos en Demokritos AG 9.148 – Anonymus
43. Herakleitos van Efese AG 9.540 – Anonymus

44. Zenon van Elea AG 7.129 – Diogenes Laërtios
45. Empedokles van Agrigentum AG 7.123 – Diogenes Laërtios
46. Empedokles van Agrigentum AG 7.124 – Diogenes Laërtios
47. Anaxagoras van Clazomenai AG 7.94 – Anonymus
48. Anaxagoras van Clazomenai AG 7.95 – Diogenes Laërtios
49. Demokritos van Abdera AG 2.131-135 – Christodoros van Koptos
50. Demokritos van Abdera AG 7.56 – Anonymus
51. Demokritos van Abdera AG 7.57 – Diogenes Laërtios
52. Demokritos van Abdera AG 7.58 – Julianos, prefect van Egypte
53. Demokritos van Abdera AG 7.59 – Julianos, prefect van Egypte

III - Sofisten, Sokrates en de kleine Socratici

54. Protagoras van Abdera AG 7.130 – Diogenes Laërtios
55. Protagoras van Abdera AG 7.131 – Anonymus
56. Protagoras van Abdera AG 7.132 – Anonymus
57. Sokrates AG 7.96 – Diogenes Laërtios
58. Sokrates AG 7.629 – Antipatros van Thessalonike
59. Sokrates AG 9.594 – Anonymus
60. Sokrates AG 16.327 – Johannes Barbullakos
61. Alexinos van Elis DL 2.110 – Diogenes Laërtios
62. Stilpon van Megara DL 2.120 – Diogenes Laërtios
63. Diodoros van Iasos DL 2.112 – Diogenes Laërtios
64. Menedemos van Eretria DL 2.144 – Diogenes Laërtios
65. Cynicus AG 11.153 – Lucillius
66. Cynicus AG 11.154 – Lucillius
67. Cynicus AG 11.155 – Lucillius
68. Cynicus AG 11.156 – Ammianos
69. Cynicus AG 11.157 – Ammianos
70. Cynicus AG 11.158 – Antipatros van Thessalonike
71. Cynicus AG 11.410 – Loukianos
72. Cynicus AG 11.434 – Loukianos
73. Antisthenes van Athene AG 7.115 – Diogenes Laërtios
74. Diogenes van Sinope AG 7.63 – Anonymus
75. Diogenes van Sinope AG 7.64 – Anonymus
76. Diogenes van Sinope AG 7.65 – Antipatros van Sidon
77. Diogenes van Sinope AG 7.66 – Honestos
78. Diogenes van Sinope AG 7.67 – Leonidas van Tarente
79. Diogenes van Sinope AG 7.68 – Archias
80. Diogenes van Sinope AG 7.116 – Diogenes Laërtios
81. Diogenes van Sinope AG 9.145 – Anonymus
82. Diogenes van Sinope AG 16.333 – Antifilos van Byzantium
83. Diogenes van Sinope AG 16.334 – Antifilos van Byzantium
84. Menippos van Gadara DL 6.100 – Diogenes Laërtios
85. Hipparchia van van Maroneia AG 7.413 – Antipatros van Sidon
86. Bion van Borysthenes DL 4.55-57 – Diogenes Laërtios
87. Timarchos van Alexandrië AG 7.520 – Kallimachos
88. Gorgias AG 7.134 – Anonymus

IV - Plato en de Academie

89. Plato AG 2.97-98 – Christodoros van Koptos
90. Plato AG 7.60 – Simias
91. Plato AG 7.61 – Anonymus
92. Plato AG 7.62 – Anonymus
93. Plato AG 7.108 – Diogenes Laërtios

94. Plato AG 7.109 – Diogenes Laërtios
95. Plato AG 9.188 –Anonymus
96. Plato AG 9.358 –Anonymus
97. Plato AG 15.39b – Anonymus
98. Plato AG 16.31 – Speusippos
99. Plato AG 16.328 – Anonymus
100. Speusippos van Athene AG 7.101 – Diogenes Laërtios
101. Xenokrates van Chalkedon AG 7.102 – Diogenes Laërtios
102. Pamfilos van Samos AG 7.587 – Julianos, prefect van Egypte
103. Polemon en Krates van Athene AG 7.103 – Antagoras
104. Polemon van Athene DL 4.20 – Diogenes Laërtios
105. Krantor van Soloi DL 4.25 – Theaitetos
106. Krantor van Soloi DL 4.27 – Diogenes Laërtios
107. Arkesilaos van Pitane AG 7.104 – Diogenes Laërtios
108. Kleombrotos van Ambrakia AG 7.471 – Kallimachos
109. Lakydes van Kyrene AG 7.105 – Diogenes Laërtios
110. Karneades van Kyrene DL 4.65-66 – Diogenes Laërtios

V - Aristoteles en de Peripatos

111. Aristoteles AG 2.16b-22 – Christodoros van Koptos
112. Aristoteles AG 7.107 – Diogenes Laërtios
113. Aristoteles AG 16.329 – Anonymus
114. Aristoteles AG 16.330 – Anonymus
115. Aristoteles DL 5.11 – Theokritos van Chios
116. Theofrastos van Eresos AG 7.110 – Diogenes Laërtios
117. Herakleides van Pontos AG 7.114 – Diogenes Laërtios
118. Demetrios van Faleron AG 7.113 – Diogenes Laërtios
119. Straton van Lampsakos AG 7.111 – Diogenes Laërtios
120. Lykon van Troas AG 7.112 – Diogenes Laërtios

VI - Stoïcisme, epicurisme en scepticisme

121. Stoa AG 9.496 – Athenaios van Naukratis
122. Zenon van Kition AG 7.117 – Zenodotos de Stoïcijn
123. Zenon van Kition AG 7.118 – Diogenes Laërtios
124. Zenon van Kition DL 7.29 – Antipatros van Sidon
125. Dionysios van Herakleia AG 10.38 – Timon van Phleious
126. Ariston van Chios DL 7.164 – Diogenes Laërtios
127. Kleanthes van Assos AG 11.296 – Timon van Phleious
128. Kleanthes van Assos DL 7.176 – Diogenes Laërtios
129. Chrysippos van Soloi AG 7.706 – Diogenes Laërtios
130. Epiktetos van Hiërapolis AG 7.676 – Anonymus
131. Epiktetos van Hiërapolis AG 9.207 – Anonymus
132. Epiktetos van Hiërapolis AG 9.208 – Anonymus
133. Epikouros van Samos DL 10.12 – Athenaios van Naukratis
134. Epikouros van Samos AG 7.72 – Menandros
135. Epikouros van Samos AG 7.106 – Diogenes Laërtios
136. Epicurist AG 6.307 – Fantias
137. Epicurist AG 11.50 – Automedon
138. Epicurist AG 11.93 – Lucillius
139. Epicurist AG 11.103 – Lucillius
140. Epicurist AG 11.249 – Lucillius
141. Epicuristen AG 11.44 – Filodemos
142. Anaxarchos van Abdera AG 7.133 – Diogenes Laërtios
143. Pyrrho van Elis AG 7.576 – Julianos, prefect van Egypte

VII - Neoplatonisme

- 144. Porfyrios van Tyr AG 9.214 – Leo de Filosoof
- 145. Hypatia van Alexandrië AG 9.400 – Palladas
- 146. Proklos van Constantinopel AG 7.341 – Proklos
- 147. Proklos van Constantinopel AG 9.196 – Marinos van Napels
- 148. Proklos van Constantinopel AG 9.197 – Marinos van Napels
- 149. Proklos van Constantinopel AG 9.202 – Leo de Filosoof

Epiloog

- 150. De filosoof AG 11.354 – Agathias Scholastikos

Annotaties

Register op filosofen

Register op epigrammendichters

Register op eigennamen

Register op epigrammen

INLEIDING

Wie kennis wil maken met de Griekse filosofie, zal op de eerste plaats teksten opzoeken van grote namen, o.m. de fragmenten van Herakleitos en Parmenides, de dialogen van Plato, de traktaten van Aristoteles en de brieven van Epikouros. Maar in de marge van die werken kan men de geschiedenis van de Griekse wijsbegeerte ook deels traceren aan de hand van secundaire literatuur. Een heel aparte bron vormen de epigrammen uit de *Anthologia Graeca*, die veel zeggen over de receptie van Griekse wijsgeren in de oudheid zelf: ze loven Plato, laten de sofisten quasi onbesproken, drijven de spot met cynici en epicuristen of doen vergeten filosofen even herleven. Nogal wat van die kleine gedichten komen ook voor in het anecdotische werk van Diogenes Laërtios, *Biografieën van filosofen*. Bij de samenstelling van zijn werk heeft hij niet alleen epigrammen van derden opgenomen, hij schreef ook zelf een hele reeks verzen over wijsgeren die zonder zijn boek tussen de plooiën van de geschiedenis zouden gevallen zijn.

1. Het epigram

In zijn vroegste verschijningsvorm was het epigram letterlijk wat het Griekse woord *epi-gramma* zelf zegt: een op-schrift, een in-scriptie. Een korte tekst – veelal een distichon, een dubbelvers bestaande uit een hexameter en een pentameter – werd aangebracht op een harde drager van steen of brons om de aandacht te trekken op een graf, een monument of een wijgeschenk. Omwille van het beperkte oppervlak van de drager wordt het epigram vanaf het begin gekenmerkt door zijn *brevitas*, zijn beknoptheid. In verband met stenen grafmonumenten schreef Plato in zijn *Wetten*: *Die zal men niet groter maken dan om er, bij wijze van hulde aan het leven van de overledenen, hoogstens vier heroïsche verzen op aan te brengen* (Plato, *Wetten* 12.958e – vert. De Win).

Met de dichter Simonides van Keos (ca. 556-468) moet het zuiver utilitaire epigram geëvolueerd zijn naar een kortdicht dat ook bewust literair wil zijn. De definitieve overgang van steenepigram naar bokepigram gebeurt rond 300, het begin van het hellenisme: wij- en grafinscripties werden fictieel, epigrammen behandelen grote namen uit het verleden of geven vaak behandelde thema's als liefde en wijn een nieuw gezicht. De thematiek zal zich verder verruimen en het epigram wordt soms belerend. Nog later zal de Grieks schrijvende Lucillius, die in Rome werkte ten tijde van keizer Nero, van het epigram een spottend puntdicht maken, dat in het Latijn een hoogtepunt zal kennen met zijn tijdgenoot Martialis.

2. De *Anthologia Graeca*

De *Anthologia Graeca* is een van de wonderlijkste bloemlezingen uit de literatuurgeschiedenis: ruim vierduizend epigrammen van meer dan driehonderd auteurs, die schreven tussen de zevende eeuw v.C. en de zesde eeuw n.C., met een thematische veelzijdigheid die een weerspiegeling is van de Griekse, Romeinse, vroeg-christelijke en vroeg-Byzantijnse cultuur. Die verzameling bevat uiteenlopende soorten epigrammen, onder meer grafschriften, wij-epigrammen en wijngedichten, christelijke en stichtelijke epigrammen, satirische en erotische puntgedichten, raadsels en figuurgedichten.

In onze selectie van honderddertig epigrammen over filosofen is het oudste van de hand van Simonides van Keos (6e eeuw v.C.), de jongste dichter – als we de uitzonderlijke uitschieter Leo de Filosoof (ca. 900) buiten beschouwing laten – is

Agathias Scholastikos (6e eeuw n.C.). Onder de auteurs zijn, naast vele anonymi en minder productieve dichters, ook grote epigrammendichters als Antipatros van Sidon, Leonidas van Tarente, Lucillius, Palladas en Agathias. Ook auteurs die vooral door ander literair werk bekend zijn, vullen onze selectie aan, o.m. de dichter Kallimachos, de prozaïst Loukianos en de komedieschrijver Menandros.

Het tweede boek van de *Anthologia Graeca* is een lange ekfrasis van 416 hexameters, waarin de beelden van goden en helden, schrijvers en filosofen in het Zeuxippos, een thermencomplex in Constantinopel, worden geëvoceerd. De zeven fragmenten over filosofen die we daaruit isoleerden, zijn uiteraard geen epigrammen, maar als onderdeel van de *Anthologia* vormen zij een noodzakelijk onderdeel van het totaalbeeld.

De genese van de bloemlezing is een vrij complex verhaal dat in de middeleeuwen zijn beslag kreeg. Rond 980 stelde een anonieme redacteur een thematische anthologie van Griekse epigrammen samen op basis van een vroegere collectie. (De zowat 3.700 epigrammen, samen zowat 23.000 verzen, doken rond 1600 op in de Bibliotheca Palatina te Heidelberg in een handschrift dat naar die bibliotheek *Anthologia Palatina* werd genoemd.) Drie eeuwen na de anonieme redacteur voltooide de monnik Maximos Planudes in Constantinopel op 1 september 1299 de *Anthologia Planudea*. De bewaarde autograaf bevat circa 2.400 epigrammen met in totaal ongeveer 15.000 verzen. Uit de bestaande collecties liet de vrome monnik veel erotische epigrammen weg, maar tegelijk bracht hij 388 epigrammen aan die niet in de *Anthologia Palatina* te vinden zijn. Van de *Planudea* heeft Hugo de Groot (Grotius) in 1630-31 een veelgeprezen Latijnse vertaling gemaakt. De huidige *Anthologia Graeca*, met meer dan vierduizend epigrammen verspreid over zestien boeken, is dan eigenlijk niets anders dan de *Anthologia Palatina*, aangevuld (boek 16) met de 388 epigrammen die de *Anthologia Planudea* als surplus te bieden had.

3. Diogenes Laërtios

De helft van onze bloemlezing van honderdvijftig epigrammen is eigenlijk terug te vinden in de filosofenbiografieën van Diogenes Laërtios: Λαερτίου Διογένηος βίοι καὶ γνῶμαι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ εὐδοκίμησάντων - *Diogenes Laërtios' levens en theorieën van beroemde filosofen*. Die auteur leverde zesenvijftig gedichten aan de bloemlezers van de *Anthologia Graeca*, die vooral in boek 7 een plaats vonden (7.83-131). Daarvan schreef Diogenes er zelf zesendertig, de andere bloemleesde hij uit diverse bronnen. Toch is er nog een twintigtal filosofische epigrammen – veertien daarvan eveneens van de hand van Diogenes –, dat niet in de *Anthologia Graeca* is opgenomen, maar grotendeels (achttien van de twintig) een plaats kreeg in de *Appendix* ervan.

Dit betekent dat exact een derde van wat wij hier bijeenbrengen gedichten zijn die Diogenes Laërtios heeft geschreven. Zij zijn verspreid over de tachtig biografieën van filosofen die in zijn werk zijn opgenomen. Merkwaardig genoeg blijft de biografie van de biograaf zelf in het duister. Over Diogenes weten we eigenlijk weinig of niets, zelfs zijn levensdata (wellicht vroege derde eeuw n.C.) zijn onzeker. Zijn levenswerk zelf is een kleurrijke verzameling van alles wat hij over Griekse filosofen, van de Zeven Wijzen tot de diverse filosofische scholen uit de hellenistische periode, in uiteenlopende bronnen aantrof: biografische gegevens en anekdoten, excerpten en brieven, citaten en testamenten, en dus ook epigrammen. Een systematische en kritische verwerking van die schat aan gegevens moet men bij Diogenes niet zoeken, maar zijn encyclopedisch werk levert ontzettend veel informatie op over bekende en onbekende filosofen.

I - De Zeven Wijzen

1 – De Zeven Wijzen (Antipatros van Sidon)

Ἑπτὰ σοφῶν, Κλεόβουλε, σὲ μὲν τεκνώσατο Λίνδος·
 φατὶ δὲ Σισυφία χθῶν Περίανδρον ἔχειν·
 Πιττακὸν ἅ Μιτυλᾶνα· Βίαντα δὲ δῖα Πριήνη·
 Μίλητος δὲ Θαλῆν, ἄκρον ἔρεισμα Δίκας·
 ἅ Σπάρτα Χίλωνα· Σόλωνα δὲ Κεκροπὶς αἴα,
 πάντας ἀριζάλου σωφροσύνας φύλακας.

Zeven Wijzen zijn er.
 Kleoboulos, jou bracht Lindos ter wereld.
 Het land van Sisyfos zegt
 dat Periandros zijn zoon is,
 Mitylene bracht Pittakos voort,
 het goddelijke Priëne kreeg Bias,
 Milete, verheven bolwerk van Dikè, had Thales,
 uit Sparta kwam Chilon
 en Solon uit het land van Kekrops:
 allen hoeders
 van de stralende wijsheid.

2 – De Zeven Wijzen (Anonymus)

Ἐπτὰ σοφῶν ἔρέω κατ' ἔπος πόλιν, οὔνομα, φωνήν.
 "Μέτρον" μὲν Κλεόβουλος ὁ Λίνδιος εἶπεν "ἄριστον".
 Χίλων δ' ἐν κοίλῃ Λακεδαίμονι. "Γνῶθι σεαυτόν."
 ὃς δὲ Κόρινθον ἔναιε "Χόλου κρατέειν" Περιάνδρος.
 Πιττακὸς "Οὐδὲν ἄγαν," ὃς ἔην γένος ἐκ Μυτιλήνης.
 "Τέρμα δ' ὀρᾶν βιότοιο" Σόλων ἱεραῖς ἐν Ἀθήναις.
 "Τοὺς πλέονας κακίους" δὲ Βίας ἀπέφηνε Πριηνεύς.
 "Ἐγγύην φεύγειν" δὲ Θαλῆς Μιλήσιος ἠΐδα.

Van de Zeven Wijzen noem ik stad, naam en spreuk.

“Maat is het beste”
 zei Kleoboulos van Lindos
 en Chilon uit het dal van Sparta:
 “Ken jezelf.”

Periandros, woonachtig te Korinthe, zei:
 “Beheers je toorn”
 en Pittakos, afkomstig uit Mytilene:
 “Niets teveel.”

“Hou je levenseinde voor ogen”
 zei Solon in het heilige Athene.
 “De massa deugt niet”
 verklaarde Bias van Priëne.
 “Vermijd borgtocht”
 gebod Thales van Milete.